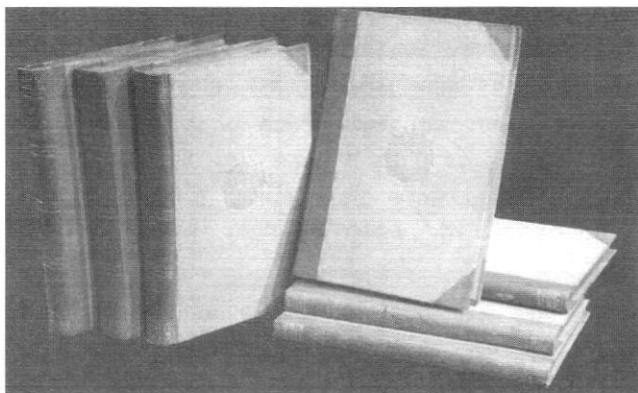

วารสารอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร ปีที่ ๓๖ ฉบับที่ ๒ ก.ค.-ธ.ค. (๒๕๕๗) ๒๔๕

หนังสือเรื่อง “พระไตรปิฎกฉบับพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว” ของ แม่ชีวิมุตติยา หรือรองศาสตราจารย์ ดร.สุภาพรณ ณ บางช้าง ประธานหอพระไตรปิฎก นานาชาติ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เป็นหนังสือที่พิมพ์ขึ้นจาก ผลงานวิจัยของผู้เขียนจำนวน ๒ เรื่อง คือ “ประวัติการจัดพิมพ์ และลักษณะเฉพาะของ พระไตรปิฎกฉบับพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว” และ “การเฉลิมฉลองและการเผยแพร่พระไตรปิฎกฉบับพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว” ซึ่งเป็นโครงการ วิจัยเนื่องในวาระ ๑๐๐ ปี วันสวรรคตพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว วันที่ ๒๓ ตุลาคม พุทธศักราช ๒๕๕๓

พระไตรปิฎกฉบับพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว หรือเรียกโดยย่อว่า พระไตรปิฎกฉบับรัชกาลที่ ๕ หรือพระไตรปิฎกฉบับ ร.ศ. ๑๑๒ เป็นพระไตรปิฎกที่ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ ให้ทูล อาราธนาเชิญพระบรมวงศานุวงศ์ซึ่งทรงผนวช มีพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระปวเรศวริยาลงกรณ์ และพระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นวชิรญาณวโรรส เป็นอาทิ พร้อมด้วย พระราชาคณะฐานานุกรม ตรวจชำระพระไตรปิฎก และโปรดเกล้าฯ แต่งตั้ง “กรรม สัมปาติกสภา” หรือคณะกรรมการฝ่ายคฤหัสถ์ มีสมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้า ภาณุรังษีสว่างวงศ์ กรมพระภาณุพันธุวงศ์วรเดช เป็นประธาน ดำเนินการจัดพิมพ์ออก เป็นหนังสือชุด ภาษาบาลี อักษรสยาม จำนวน ๑,๐๐๐ ชุด ชุดละ ๓๙ เล่ม เพื่อร่วม การเฉลิมฉลองมงคลสมัยรัชดาภิเษกการครองสิริราชสมบัติครบ ๒๕ ปี พ.ศ. ๒๔๓๖

พระไตรปิฎกฉบับรัชกาลที่ ๕ (หน้าที่ ๒๕๔)

พระไตรปิฎกฉบับนี้มีความสำคัญหลายประการ ที่เด่นชัดที่สุดคือ เป็นพระไตรปิฎกฉบับพิมพ์เป็นหนังสือชุดครั้งแรกของโลก เพราะในขณะนั้นพระไตรปิฎกของไทยและประเทศอื่น ๆ ที่นับถือพระพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาท ยังคงบันทึกด้วยการจารลงบนใบลาน อีกทั้งพระไตรปิฎกฉบับนี้ยังบันทึกด้วยอักษรสยามหรืออักษรไทยเป็นครั้งแรกอีกด้วย เพราะแต่เดิมพระไตรปิฎกและคัมภีร์พระพุทธศาสนาภาษาบาลีอื่น ๆ ของไทยล้วนบันทึกด้วยอักษรขอมทั้งสิ้น พระไตรปิฎกฉบับรัชกาลที่ ๕ นี้จึงเป็นเครื่องแสดงการเปลี่ยนแปลงครั้งสำคัญในประวัติศาสตร์การพระพุทธศาสนาของไทย

ความสำคัญและความโดดเด่นของพระไตรปิฎกฉบับรัชกาลที่ ๕ ดังกล่าวข้างต้น แม้ซีวิมุตติยาได้ชี้ให้เห็นและแสดงอย่างชัดเจนไว้ในหนังสือ “พระไตรปิฎกฉบับพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว” เล่มนี้ อันเป็นผลงานจากการศึกษาพระไตรปิฎกฉบับรัชกาลที่ ๕ อย่างละเอียดและพิถีพิถัน โดยมีจุดมุ่งหมายสำคัญที่จะศึกษาประวัติ

ยถาธัมมปิฎเก ปฏิจจาม.

นโม ตัสส ภควโต อรหโต สัมมาสัมพุทธัสส.

เหตุทุกา.

เหตุ ธัมม ปฏิจจ เหตุ ธัมโม อุบัติขัตติ เหตุปัจจัยยา: โลก
 ปฏิจจ อโโล โธโมโ, อโโล ปฏิจจ อโโล โธโมโ, โธโม
 ปฏิจจ อโโล โธโม, โลก ปฏิจจ โธโม, โธโม ปฏิจจ โธโม,
 โธโม ปฏิจจ โธโม, โธโม ปฏิจจ โธโม, ปฏิจจ โธโม, โธโม
 เหตุ ธัมม ปฏิจจ เหตุ ธัมโม อุบัติขัตติ เหตุปัจจัยยา: เหตุ ธัมม
 ปฏิจจ สัมปัตตกา ชนธ จิตตสมุฏฐานัง รูป; ปฏิจจ โธโม, โธโม
 เหตุ ธัมม ปฏิจจ เหตุ จ นเหตุ จ ธัมมา อุบัติขัตติ
 เหตุปัจจัยยา: โลก ปฏิจจ อโโล โธโม, สัมปัตตกา .จ ชนธ
 จิตตสมุฏฐานัง รูป; (จักกั พันธิตัพ) โลก ปฏิจจ โธโม
 สัมปัตตกา จ ชนธ จิตตสมุฏฐานัง รูป, ๖ เปว ปฏิจจ โธโม
 ๖ เปว เหตุ ธัมม ปฏิจจ เหตุ ธัมโม อุบัติขัตติ เหตุปัจจัยยา:
 เหตุ เอก ชนธ ปฏิจจ ตโย ชนธ จิตตสมุฏฐานัง รูป,

การจัดพิมพ์ และลักษณะเด่นของพระไตรปิฎกฉบับนี้ รวมทั้งรวบรวมข้อมูลและเอกสารที่เกี่ยวข้องกับการเฉลิมฉลองและการเผยแพร่พระไตรปิฎกฉบับรัชกาลที่ ๕ ทั้งในประเทศและต่างประเทศ

เนื้อหาในหนังสือเล่มนี้ แบ่งออกเป็น ๓ ภาค ได้แก่ ภาคที่ ๑ ประวัติการจัดพิมพ์ และลักษณะเฉพาะของพระไตรปิฎกฉบับพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ภาคที่ ๒ การพระราชทานพระไตรปิฎกในประเทศไทย และภาคที่ ๓ การพระราชทานพระไตรปิฎกแก่อิทธิพลต่างประเทศ

เนื้อหาในภาคที่ ๑ กล่าวถึงประวัติความเป็นมาของการจัดพิมพ์พระไตรปิฎก ตั้งแต่พระราชดำริพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ ที่มีพระราชประสงค์จะจัดพิมพ์พระไตรปิฎกเพื่อเฉลิมฉลองการครองสิริราชสมบัติครบ ๒๕ ปี และเพื่อเผยแพร่ทั้งในประเทศและต่างประเทศ เหตุผลของการพิมพ์พระไตรปิฎกในครั้งนี้ยังเกี่ยวเนื่องกับเหตุการณ์บ้านเมืองขณะนั้นที่กำลังเผชิญหน้ากับวิกฤตการณ์การล่าอาณานิคมของชาติมหาอำนาจตะวันตก การเผยแพร่พระไตรปิฎกไปยังประเทศต่าง ๆ จึงเป็นเสมือนการประกาศให้นานาประเทศได้รับรู้และยอมรับความเป็นเอกราชของชาติสยาม และยังเป็นการประกาศให้เห็นถึงความเจริญก้าวหน้าของประเทศที่มีความทันสมัยในการจัดพิมพ์ไม่ต่างกับนานาอารยประเทศ

ความทันสมัยของการพิมพ์นี้ ยังผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงวิธีการสืบทอดพระไตรปิฎก ทั้งการเปลี่ยนวัสดุและวิธีการบันทึก จากการจารบนใบลาน เป็นการพิมพ์ด้วยกระดาษ ที่แม้จะคงทนน้อยกว่า แต่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ก็ทรงเล็งเห็นว่า มีความรวดเร็วกว่า และ “ตีพิมพ์ครั้งหนึ่งมากกว่าจารึกในใบลานหลายสิบเท่า” อีกทั้งยังเป็นการเปลี่ยนอักษรที่บันทึก จากอักษรขอมซึ่งเป็นอักษรศักดิ์สิทธิ์สำหรับศาสนา มาเป็นอักษรสยามหรืออักษรไทยที่เรียกว่า “แบบการยุด” ซึ่งเป็นอักษรไทยสำหรับใช้บันทึกภาษาบาลี ถือได้ว่าเป็นการเปลี่ยนแปลงครั้งสำคัญที่อาจเรียกว่าเป็นการ “ปฏิวัติ” ครั้งใหญ่ของวงการศาสนา

เนื้อหาส่วนที่สำคัญยิ่งของภาคที่ ๑ คือ การวิเคราะห์ลักษณะเฉพาะของพระไตรปิฎกฉบับรัชกาลที่ ๕ เป็นการวิเคราะห์โครงสร้างการพิมพ์ของพระไตรปิฎก ทั้งส่วนประกอบของรูปเล่มและรายละเอียดเกี่ยวกับการจัดรูปแบบ (format) โดยเฉพาะส่วนรายละเอียดเกี่ยวกับการจัดรูปแบบ ได้กล่าวถึงการจัดรูปแบบที่สำคัญ เช่น หัวกระดาษ

เชิงอรรถ ตัวเลข เครื่องหมาย เส้นคั่น และการจัดรูปแบบร้อยแก้วและร้อยกรอง การจัดรูปแบบนี้แสดงให้เห็นถึงการประสานทางวัฒนธรรมแบบจารีตเข้ากับเทคโนโลยีตะวันตกได้อย่างเด่นชัด ดังเห็นได้จากหัวกระดาษที่มีการระบุชื่อปิฎก ชื่อคัมภีร์ ชื่อบท ชื่อตอน ตลอดทั้งเล่ม และการใช้เครื่องหมายต่าง ๆ เช่น จุลภาค (, comma) อัฒภาค (; semicolon) ทวิภาค (: colon) มหัพภาค (. full stop) ประจัญjit (?) question mark) อัฒประกาศ (“...” quotation mark) วิธีการเหล่านี้ นอกจากจะเป็นเครื่องมือที่ช่วยให้สามารถอ่านพระไตรปิฎกได้สะดวกยิ่งขึ้นแล้ว ยังแสดงให้เห็นวิธีการนำรูปแบบของตะวันตกมาประสานเข้ากับเนื้อความพระไตรปิฎกที่อยู่ในวัฒนธรรมจารีตได้อย่างเหมาะสมและลงตัว

ความโดดเด่นอีกประการของพระไตรปิฎกฉบับรัชกาลที่ ๕ ที่ผู้เขียนได้ชี้ให้เห็น นั่นคือ ความสวยงามและความเป็นระเบียบของพระไตรปิฎกฉบับนี้ ดังเห็นได้จาก การใช้เส้นคั่น นอกจากจะช่วยในการอ่านพระไตรปิฎกได้ชัดเจนขึ้น เพราะเป็นเครื่องช่วยแบ่งบทและตอนแล้ว ที่สำคัญยังมีลวดลายที่แตกต่างกันถึง ๓๓ ลวดลาย แม้พระไตรปิฎกฉบับที่พิมพ์ในภายหลังจะมีการใช้เส้นคั่น ก็มีได้มีลวดลายสวยงามเช่นพระไตรปิฎกฉบับรัชกาลที่ ๕ นี้ เช่นเดียวกับการจัดรูปแบบร้อยแก้วและร้อยกรอง มีการจัดแถวและช่องไฟของคำในแต่ละบรรทัดให้ตรงกัน และมีการจัดรูปแบบของร้อยกรองตามลักษณะฉันทลักษณ์ ทำให้ดูเป็นระเบียบเรียบร้อย ลักษณะดังกล่าวนี้ไม่ปรากฏในพระไตรปิฎกฉบับโบราณ และแม้พระไตรปิฎกในภาษาอื่นที่ตีพิมพ์ภายหลัง ก็มีได้จัดรูปแบบได้สวยงามเช่นนี้

เนื้อหาในภาคที่ ๒ กล่าวถึงการพระราชทานพระไตรปิฎกในประเทศ รวมทั้งการรับและการฉลองพระไตรปิฎก เนื้อหาในส่วนนี้เป็นการค้นคว้าเอกสารโบราณที่เกี่ยวกับการพระราชทานพระไตรปิฎกแก่บุคคลและวัดต่าง ๆ ทั้งในกรุงและหัวเมือง มีจำนวนทั้งสิ้นถึง ๒๔๙ แห่ง เนื้อหาในส่วนนี้ได้แสดงให้เห็นถึงความสำคัญของวัดต่าง ๆ ที่ได้รับพระราชทานพระไตรปิฎก นอกจากจะมีรายชื่อวัดในประเทศไทยแล้ว ยังปรากฏรายชื่อวัดในเขตหัวเมืองที่ปัจจุบันอยู่ในประเทศเพื่อนบ้านด้วย เช่น วัดโพบ้านสิง วัดราชบุรณ ประเทศกัมพูชา วัดอินทปัตถยาราม ประเทศมาเลเซีย วัดไตรภูมิ วัดโพแก้วพิไชย วัดมหาตยาราม ประเทศลาว

ในภาคนี้ ยังได้กล่าวถึงการรับและการฉลองพระไตรปิฎก ปรากฏหลักฐานในเอกสารรายงานการฉลองพระไตรปิฎกจากวัดต่าง ๆ ที่ได้รับพระราชทาน ทำให้เห็นว่าการได้รับพระราชทานพระไตรปิฎกในขณะนั้นถือเป็นเรื่องสำคัญ และผู้คนในขณะนั้นก็

วารสารอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร ปีที่ ๓๖ ฉบับที่ ๒ ก.ค.-ธ.ค. (๒๕๕๗) ๒๔๙

ตระหนักถึงคุณค่าของพระไตรปิฎกและพระคุณอันประเสริฐของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
รัชกาลที่ ๕ จึงมีการฉลองสมโภชพระไตรปิฎกอย่างเต็มกำลัง ทั้งการจัดกระบวนการแห่งทาง
ชลมารคและสถลมารค การอัญเชิญ การจัดเครื่องสักการบูชา การสวดรับและสวดฉลอง
พระไตรปิฎก การฉลองสมโภชพระไตรปิฎกนี้ ถือเป็นเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ครั้งหนึ่ง
ที่แสดงให้เห็นความสามัคคีและการรวมเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันของคนในชาติที่ร่วมกัน
สร้างกุศลในครั้งนี้

ภาคสุดท้าย ภาคที่ ๓ กล่าวถึง การพระราชทานพระไตรปิฎกแก่ศึกษาสถาน
ต่างประเทศ จำนวนถึง ๓๙ ประเทศ ทั้งในทวีปยุโรป ออสเตรเลีย อเมริกา และเอเชีย

ในพระราชทานพระไตรปิฎกแก่มหาวิทยาลัยเซนต์แอนดรูส์ (University of St. Andrews) (หน้าที่ ๑๐๔)

รวมศึกษาสถานที่ได้รับพระราชทานทั้งสิ้น ๒๘๒ แห่ง เนื้อหาในส่วนนี้ให้ข้อมูลหลักฐานจาก “บาญชีจำนวนพระไตรปิฎกที่พระราชทานศึกษาสถานต่างประเทศ” เทียบกับรายชื่อศึกษาสถานในปัจจุบัน พร้อมทั้งหลักฐานเอกสารเพิ่มเติม เช่น เอกสารการตอบรับพระไตรปิฎกจากศึกษาสถาน และหลักฐานที่สืบค้นจากห้องสมุดทางอินเทอร์เน็ตของศึกษาสถานในปัจจุบัน ทำให้ทราบว่า ศึกษาสถานบางแห่งยังคงเก็บรักษาพระไตรปิฎกฉบับรัชกาลที่ ๕ จนถึงปัจจุบัน ดังเช่น University of St. Andrews ประเทศอังกฤษ Universitaire de Poitiers ประเทศฝรั่งเศส Université de Liège ประเทศอิตาลี Uppsala University ประเทศสวีเดน เป็นต้น

ในตอนท้ายของภาคที่ ๓ กล่าวถึงผลการพระราชทานพระไตรปิฎกแก่ศึกษาสถานต่างประเทศ แสดงให้เห็นว่าพระไตรปิฎกที่พระราชทานไปนั้นยังให้เกิดประโยชน์หลายประการ ได้แก่ ผลต่อการศึกษาและเผยแพร่พระไตรปิฎก ผลต่อการขอพระบรมราชูปถัมภ์ในด้านการศึกษาและการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ผลต่อการรักษาและฟื้นฟูพระพุทธศาสนาในประเทศที่ถูกจักรวรรดินิยมตะวันตกกลุณ ได้แก่ ประเทศศรีลังกา และประเทศพม่า และผลต่อการได้รับการยอมรับและยกย่องจากชาติตะวันตก

หนังสือเรื่อง “พระไตรปิฎกฉบับพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว” เล่มนี้ ได้ให้ความรู้และความเข้าใจเกี่ยวกับพระไตรปิฎกฉบับรัชกาลที่ ๕ ได้ตรงตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้อย่างสมบูรณ์ นอกจากแม่ชีวิมุตติยาจะได้วิเคราะห์ให้เห็นรายละเอียดในส่วนต่าง ๆ อย่างถี่ถ้วนแล้ว ยังได้สังเคราะห์ความคิดและนำเสนอเป็นประเด็นที่น่าสนใจ อันทำให้เห็นถึงคุณค่าของพระไตรปิฎกฉบับนี้ได้เด่นชัด รวมถึงทำให้เห็นว่าพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวมีสายพระเนตรที่ยาวไกล สามารถทรงนำพาชาติให้รอดพ้นจากภัยคุกคามจักรวรรดินิยมและเป็นที่ยอมรับจากนานาชาติประเทศ อีกทั้งยังสะท้อนให้เห็นพระคุณอันประเสริฐที่ได้ทรงสืบอายุแห่งพระบรมพุทธศาสนาให้ดำรงอยู่อย่างมั่นคงทั้งในประเทศสยามและประเทศอื่น ๆ ที่นับถือพระพุทธศาสนา

ความโดดเด่นอีกประการหนึ่งของหนังสือเล่มนี้ คือการนำเสนอเอกสารหายากเป็นจำนวนมาก ทั้งที่เป็นภาษาไทยและภาษาต่างประเทศ แม่ชีวิมุตติยามิได้เพียงคัดลอกข้อความมาประกอบเท่านั้น แต่ยังนำเสนอรูปภาพเอกสารเหล่านั้นให้เห็นอย่างชัดเจนอีกด้วย นอกจากจะเป็นประโยชน์แก่ผู้สนใจภาษาในสมัยรัชกาลที่ ๕ แล้ว ยังเป็นประโยชน์แก่นักอักษรวิทยาที่ได้มีโอกาสเห็นลายมือเขียนแบบต่าง ๆ และรูปอักษรและ

แม่ชีวิมุตติยา

(รองศาสตราจารย์ ดร.สุภาพรณ ณ บางช้าง)

ที่มา : www.arts.chula.ac.th/tipitaka/images/research%20reward%2002-2.jpg

อักษรวิธีที่ใช้ในสมัยนั้นด้วย

เนื้อหาของหนังสือเล่มนี้ แม้จะเน้นหนักที่การรวบรวมข้อมูลประเภทเอกสาร แต่ก็แสดงให้เห็นถึงการวิเคราะห์อย่างละเอียดถี่ถ้วนและพิถีพิถัน แม้ในส่วนประกอบของหนังสือที่เป็นเพียงจุดเล็กน้อย แม่ชีวิมุตติยาก็อธิบายให้เห็นถึงความสำคัญของส่วนประกอบนั้นอย่างเด่นชัด ดังเช่น การพิจารณารายละเอียดของรูปแบบการพิมพ์ แม้แต่เส้นคันซึ่งดูมิได้มีความสำคัญมากไปกว่าความสวยงาม แต่ก็ยังสามารถชี้ให้เห็นถึงบทบาท หน้าที่ และความสำคัญของเส้นคัน อันกลายเป็นส่วนที่ทำให้พระไตรปิฎกฉบับรัชกาลที่ ๕ มีลักษณะโดดเด่นแตกต่างกับพระไตรปิฎกฉบับอื่น

ความละเอียดรอบคอบและมุมมองที่ลุ่มลึกในการวิจัยนี้ มิเพียงแต่แสดงให้เห็น

ถึงประสบการณ์ที่สั่งสมมาอย่างยาวนานและความรอบรู้อย่างชัดเจนของแม่ชีวิมุตติยาเท่านั้น แต่ยังเป็นแบบอย่างแก่นักวิชาการรุ่นใหม่ได้อีกด้วย โดยเฉพาะความทุ่มเทในการสืบค้นข้อมูลเอกสารที่หายาก ทั้งในแง่การสืบค้น การเข้าถึงข้อมูล และการปริวรรตความอุตสาหะนี้ยังเห็นได้จากการเดินทางไปสืบค้นพระไตรปิฎกถึงประเทศที่ได้รับพระราชทาน ดังเช่น การเดินทางไปสำรวจพระไตรปิฎกที่ห้องสมุดของมหาวิทยาลัยสัมปยุตตมหาสังฆสถิตยาลัย เมืองพาราณสี ประเทศอินเดีย

คุณค่าของหนังสือเรื่อง “พระไตรปิฎกฉบับพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว” นี้ อาจกล่าวได้ว่า เป็นคุณค่าใน ๒ ลักษณะ คือ คุณค่าในฐานะงานวิจัยที่ให้ความรู้อันเป็นข้อค้นพบจากการศึกษาซึ่งนักวิชาการและผู้สนใจสามารถนำไปใช้ในการอ้างอิงได้ และคุณค่าในฐานะผลผลิตจากผู้ทรงคุณวุฒิที่นักวิชาการรุ่นใหม่สามารถเรียนรู้วิธีการคิดวิเคราะห์และวิจัยเพื่อนำไปปรับใช้ในการวิจัยต่อไป